

ВОЗНЮК Н. І.,

старший викладач, здобувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки)

УДК 349.3 364.326-64

ЩОДО ПРОЦЕДУРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЮ ДОПОМОГОЮ У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ Й ПОЛОГАМИ

У статті обґрунтовується необхідність удосконалення процедури забезпечення державною допомогою у зв'язку з вагітністю й пологами з урахуванням конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. Запропоновано зміни до чинного законодавства.

Ключові слова: *реалізація права, процедура, державна допомога у зв'язку з вагітністю й пологами, принцип рівності.*

В статье обосновывается необходимость совершенствования процедуры обеспечения государственным пособием по беременности и родам с учетом конституционного принципа равенства прав и свобод человека и гражданина. Предложены изменения в действующее законодательство.

Ключевые слова: *реализация права, процедура, государственное пособие по беременности и родам, принцип равенства.*

The article presents the rationale for improving the procedure for providing with state assistance in connection with pregnancy and childbirth with considering to the constitutional principle of equality of rights and freedoms of human and citizens. Offered changes to the current legislation.

Key words: *realization of right, the procedure, state assistance in connection with pregnancy and childbirth, principle of equality.*

Вступ. Принцип рівності є основоположним конституційним принципом прав і свобод людини та громадянина. Одним із аспектів його вияву є рівність можливостей реалізації особами належних їм прав. Ефективність правореалізаційного процесу багато в чому залежить від унормованого, чіткого порядку здійснення належного особі права. Наявність такої нормативної моделі є особливо важливою при здійсненні права на соціальне забезпечення, у тому числі на державні соціальні допомоги, особами, які в силу об'єктивних обставин (стан здоров'я, вік, правомірні обмеження свободи пересування) не можуть реалізувати належне їм право за стандартною процедурою.

Теоретичні аспекти проблем реалізації права на соціальне забезпечення, процедурної дієздатності були досліджені О.Ю. Говорухіною, О.В. Горбатенко, Л. В. Кулачок, П.Д. Пилипенком, О.М. Пономаренко, С.М. Синчук, Я.В. Сімутіною, Б.І. Сташківим, В.Л. Стрепком, В.К. Субботенко, Н.М. Хуторян, Г.П. Чернявською, М.М. Шумилом, В.В. Юровською. Завданням на сьогодні є втілення результатів цих ґрунтовних теоретичних досліджень у нормотворчому процесі шляхом унесення змін у чинне законодавство з метою усунення прогалин у правовому регулюванні. Зокрема, процедурні норми, які регламентують порядок реалізації права на окремі види державних соціальних допомог на сучасному етапі, не забезпечують принцип рівності всіх суб'єктів, які мають таке право. Отже, удосконалення

правового регулювання реалізації принципу рівності при забезпеченні державними соціальними допомогами є актуальним напрямом наукового дослідження.

Постановка завдання. На основі аналізу актуальних теоретичних розробок у сфері соціального забезпечення та норм чинного законодавства вбачається за доцільне внести пропозиції щодо вдосконалення нормативної моделі процедури забезпечення державною соціальною допомогою у зв'язку з вагітністю й пологами окремих категорій суб'єктів.

Результати дослідження. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [3] (далі – Закон) гарантує право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю й пологами всім жінкам (у тому числі неповнолітнім), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Умови призначення та виплати цієї допомоги визначено в Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751 [4] (далі – Порядок). Порівняльний аналіз норм ст. 7 Закону та п. 3 Порядку свідчить, що Закон гарантує право на таку допомогу більш широкому колу суб'єктів, ніж Порядок, використовуючи означальний займенник «усі». Натомість у Порядку після слів «вагітні жінки (у тому числі неповнолітні), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування» розміщений перелік шести груп таких жінок.

Варто зазначити, що форма викладу й деталізований характер цього переліку дає підстави вважати його вичерпним. Однак, на нашу думку, він не повною мірою відповідає терміну «всі жінки», який застосовується в Законі.

Цю неузгодженість між нормами Закону та Порядку при визначенні наявності права на допомогу у зв'язку з вагітністю й пологами в жінки, яка не належить до жодної з виписаних категорій, можна вирішити шляхом застосування акта, що має вищу юридичну силу. На такий спосіб вирішення неузгодженості вказує Міністерство юстиції України [17]. На нашу думку, таке вирішення є недостатнім. Без належної законодавчо закріпленої процедури реалізація права є ускладненою.

Аналіз норм Порядку дає змогу виокремити шість різновидів нормативної моделі процедури надання допомоги у зв'язку з вагітністю й пологами, проте залишається неврегульованою процедура забезпечення цим видом допомоги окремих категорій вагітних жінок. Це, зокрема, стосується вагітних жінок до 18 років, яким не надана повна цивільна дієздатність.

Як свідчать статистичні дані, у 2013 р. в Україні кількість уперше зареєстрованих хвороб, пов'язаних із вагітністю, пологами та післяпологовим періодом (відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям), у дітей віком від 0 до 17 років сягнула 5 084 [10, с. 54]. За результатами досліджень, проведених у 2012–2013 рр. в Україні 34 з 10 000 жінок народжували у віці від 15 до 19 років [18, с. 2]. За даними опитування, яке проводилось ЮНІСЕФ у лютому 2013 р. 7 відсотків з опитаних повідомили, що вони мали статеві стосунки у віці від 12 до 15 років, і 42 відсотки у віці від 16 і 18 років. Аналіз судових рішень, проведений фахівцями Фонду народонаселення ООН в Україні, щодо отримання права на укладення шлюбу підлітками виявив, що вагітність, як правило, є основною підставою отримання права на шлюб неповнолітніми особами [19, с. 4].

Проблеми ранньої вагітності в Україні часто обговорюються в медичних і педагогічних колах, але переважно залишаються поза увагою юристів. Однак вагітні жінки до 18 років повинні мати нормативні гарантії їхніх прав нарівні з повнолітніми.

Наведене вище свідчить про те, що наявна потреба в правовому врегулюванні процедури забезпечення державною допомогою у зв'язку з вагітністю й пологами цих жінок. В умовах відсутності такої законодавчо встановленої процедури проблем при реалізації належного їм права не уникнути.

Законні представники осіб віком до 18 років, яким не надана повна цивільна дієздатність, визначені ст. 242 Цивільного кодексу України [1]. Ми підтримуємо вчених, які визнають можливість особи реалізувати суб'єктивні права та обов'язки у процедурних правовідносинах у сфері соціального забезпечення не тільки самостійно, а й через представника [12, с. 123; 13, с. 88; 14, с. 84, 90; 15, с. 110 111] і пов'язують настання такої можливості з виникненням права на певний вид соціального забезпечення [13, с. 87; 11, с. 95; 12, с. 123; 16, с. 182].

Отже, вагітна жінка, незалежно від вікової категорії та цивільно-правового статусу, має право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю й пологами. Факт вагітності підтверджується довідкою встановлено зразка, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я від 18 березня 2002 р. № 93 [8]. Здійснювати суб'єктивні права та обов'язки в процедурних правовідносинах щодо призначення допомоги по вагітності й пологах самостійно така жінка не може, в її інтересах, відповідно до закону, правочини вчиняє її представник.

Перешкодою в такому випадку може бути відсутність нормативного закріплення можливості використання представництва при зверненні за призначенням допомоги. Тому вважаємо слушною пропозицію Г.П. Чернявської внести зміни до ст. 6 Закону та передбачити можливість подання документів, необхідних для призначення державної допомоги сім'ям з дітьми, не тільки самостійно особою, яка претендує на призначення допомоги, а і її представником [15, с. 111]. Пропонуємо водночас унести зміни до п. 43 Порядку й викласти його в такій редакції: «Документи, необхідні для призначення державної допомоги сім'ям з дітьми, подаються особою, яка претендує на призначення допомоги, особисто або через представника».

У Законі та Порядку при визначенні права жінок на допомогу у зв'язку з вагітністю й пологами використовується уточнення «у тому числі неповнолітні». Уважаємо таку конкретизацію необґрунтованою, оскільки вона безпідставно звужує коло суб'єктів, призводить до неоднозначного тлумачення щодо права малолітніх осіб на таку допомогу. Тому, на нашу думку, слова «у тому числі неповнолітні» потрібно виключити з тексту ст. 7 Закону та п. 3 Порядку, оскільки поняття «всі жінки, не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування» є універсальним, саме його вбачається за доцільне використовувати. Це дасть змогу реалізувати принцип рівності при забезпеченні допомогою у зв'язку вагітністю й пологами.

Процедура забезпечення державною допомогою у зв'язку з вагітністю й пологами також не визначена для вагітних жінок, які перебувають у слідчому ізоляторі або установі виконання покарань.

У Порядку процедура призначення іншої допомоги (при народженні дитини) таким жінкам була закріплена у 2013 р. [5] й уточнена у 2014 р. [6]. Водночас на сьогодні залишається нерегульованим порядок призначення допомоги у зв'язку з вагітністю й пологами жінкам, які перебувають у слідчому ізоляторі або установі виконання покарання. З огляду на наявність режимних обмежень у вказаних установах доцільно таку процедуру нормативно закріпити максимально чітко. Наприклад, як це врегульовано в пенсійному законодавстві (п. 1.4 Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [9]).

Зокрема, потрібно доповнити Порядок новими абзацами такого змісту: «При підтвердженні вагітності в установленій законодавством формі допомога у зв'язку з вагітністю й пологами жінкам, які перебувають в слідчому ізоляторі або установі виконання покарання, призначається та виплачується шляхом перерахування на відкритий у банківській установі вкладний (депозитний) рахунок вагітної жінки на підставі звернення адміністрації слідчого ізолятора або установи виконання покарання».

Заява про призначення допомоги вагітній жінці, не застрахованій у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка перебуває в слідчому ізоляторі або установі виконання покарання, подається через представника, який діє на підставі виданої йому довіреності, посвідченої в установленому законом порядку, до органу, що призначає допомогу за місцезнаходженням слідчого ізолятора/установи виконання покарання.

За бажанням засуджених до позбавлення волі відповідні документи для призначення допомоги можуть подаватися ними безпосередньо відповідно до статті 122 Кримінально-виконавчого кодексу України».

Ст. 122 Кримінально-виконавчого кодексу України визначає процедуру пенсійного забезпечення засуджених до позбавлення волі, а також процедуру виклику представників Пенсійного фонду України з метою офіційного прийому ними в установленому порядку необхідних документів безпосередньо від особи, яка відбуває покарання,

або від представника особи, яка відбуває покарання [2]. Для уникнення колізій норм спеціальних нормативних актів доцільно внести відповідні зміни водночас у ст. 122 Кримінально-виконавчого кодексу України та врегулювати процедуру призначення державних допомог засудженим до позбавлення волі за аналогією з процедурою призначення пенсій.

За умови розвитку інформаційних технологій і розширення переліку електронних послуг у сфері соціального забезпечення подання заяв про призначення допомоги засудженими до позбавлення волі вагітними жінками можна буде здійснювати в електронному форматі. Створення належної технічної бази для надання засудженим можливості доступу до мережі Інтернет уже передбачено Порядком, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 01 липня 2014 р. № 1275/5 [7].

Висновки. Нормативна модель процедури забезпечення державною допомогою у зв'язку з вагітністю й пологами потребує вдосконалення з урахуванням конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. Убачається за доцільне вдосконалити процедуру створенням спеціальних норм для окремих суб'єктів із особливим правовим статусом – малолітніх і неповнолітніх жінок та жінок, які перебувають у слідчому ізоляторі або установі виконання покарання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 33. – Ст. 1767.
3. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 22 березня 2001 р. № 2334-III ; в ред. Закону № 2334-III від 22 березня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 20. – Ст. 102.
4. Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2365.
5. Зміни, що вносяться до Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2013 р. № 256 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 29. – Ст. 1004.
6. Зміни, що вносяться до Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2014 р. № 208 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 53. – Ст. 1408.
7. Порядок організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 01 серпня 2014 р. № 1275/5 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 69. – Ст. 1950.
8. Про затвердження форм облікової документації щодо призначення державної допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам, які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18 березня 2002 р. № 93 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 15. – Ст. 846.
9. Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затв. Постановою правління Пенсійного фонду України від 25 листопада 2005 р. № 22-1 (у редакції постанови правління Пенсійного фонду України від 07 липня 2014 р. № 13-1) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 52. – Ст. 3383.
10. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства. Статистичний збірник. – К., 2014. – 79 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Иванова И.Р. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР / И.Р. Иванова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1986. – 174 с.

12. Пенсійні правовідносини в Україні : [монографія] / [Н.М. Хуторян, Я.В. Сімутіна, М.П. Стадник, А.А. Ширант, М.М. Шумило] ; відп. ред. Н.М. Хуторян, Я.В. Сімутіна. – К. : Юридична думка, 2013. – 276 с.
13. Синчук С. М. Теорія правовідносин соціального забезпечення : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.05 / С.М. Синчук. – Львів, 2015. – 433 с.
14. Субботенко В.К. Процедурные правоотношения в социальном обеспечении : [монографія] / В.К. Субботенко. – Томск : Изд-во Томского университета, 1980. – 197 с.
15. Чернявська Г.П. Процедурні правовідносини соціального забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Г.П. Чернявська. – Львів, 2014. – 214 с.
16. Шумило М.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців : [монографія] / М.М. Шумило. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 272 с.
17. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 26 грудня 2008 р. № 758-0-2-08-19 // Все про бухгалтерський облік. – 2009. – № 23. – С. 41; Лист Міністерства юстиції України від 30 січня 2009 № Н-35267-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09/print1435420100671744>.
18. Child Marriage in Ukraine (Summary) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unfpa.org.ua/files/articles/4/52/Child%20Marriage%20in%20Ukraine_Summary.pdf.
19. Child Marriage in Ukraine (Overview) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unfpa.org.ua/files/articles/4/52/Child%20Marriage%20in%20Ukraine_Overview.pdf.

